

**Impact
Factor
3.025**

ISSN 2349-638x

Refereed And Indexed Journal

**AAYUSHI
INTERNATIONAL
INTERDISCIPLINARY
RESEARCH JOURNAL
(AIIRJ)**

UGC Approved Monthly Journal

VOL-IV

ISSUE-IX

Sept.

2017

Address

• Vikram Nagar, Boudhi Chouk, Latur.
• Tq. Latur, Dis. Latur 413512 (MS.)
• (+91) 9922455749, (+91) 8999250451

Email

• aiirjpramod@gmail.com
• aayushijournal@gmail.com

Website

• www.aiirjournal.com

CHIEF EDITOR – PRAMOD PRAKASHRAO TANDALE

मराठी भाषाभ्यासातून मिळणाऱ्या भवितव्याच्या संधी

डॉ.सुनीता पुरुषोत्तम सांगोले

दयानंद कला महाविद्यालय, लातूर

E-mail : sunitasangole@gmail.com

भाषा ही मानवी जीवनाचा अविभाज्य भाग आहे. भाषेद्वारेच आपण बोलतो, रागावतो, प्रेम करतो, विनंती करतो, भाषण करतो.... उपयोगाची ही यादी खूप वाढवता येईल. भाषा लवचिक आहे, परिवर्तनशील आहे, अभिव्यक्तीचे समर्थ माध्यम आहे. आपली आणि जगाची ओळखच होते ती मुळी भाषेच्या माध्यमातून. जन्माला आल्याबरोबर आपल्याला ज्या भाषेचा प्रथम बोध होतो किंवा अनुकरणातून प्रथम जी भाषा आपण शिकतो, ती मातृभाषा होय. अनुकरणाने मुलं भाषा शिकते. आपल्या बौद्धिक कौशल्याने, गरजेनुरूप तो आपल्या भाषेचा विकास साधत असतो. यातूनच भाषाकौशल्य प्राप्त होतात, त्यांचा विकास होतो. त्यातूनच व्यावसायिक संधी उपलब्ध होऊ शकतात, याबद्दलच्या अज्ञानामुळे म्हणा की खूप जागरुकता नसल्यामुळे भाषा शिक्षणाबाबतही उदासिनता दिसून येते.

आज मराठी भाषेच्या न्हासाबद्दलची एक चिंता लेखांतून, व्यासपीठावरून सतत आळवली जाताना दिसतेय. इंग्रजी भाषेच्या आणि जागतिकीकरणाच्या रेट्यात मराठी भाषा व संस्कृती न्हास पावेल का, याबद्दल सतत चिंतेचा सूर आळवला जातोय. कारण जगातील अनेक बोली अशाप्रकारे अस्तंगत झाल्या पण अस्तंगत झालेल्या बोली आणि मराठी भाषा यात अंतर आहे. मराठी जगातील महत्त्वाच्या भाषांपैकी एक भाषा आहे. मराठी भाषा वापरणाऱ्यांच्या लोकसंख्येच्या दृष्टीने पाहिले तर दहा जागतिक भाषांमध्ये मराठी आणि बंगालीचा वापर अधिक होतो. जवळपास एक हजार वर्षांची परंपरा मराठी भाषेस लाभली आहे. सुमारे दहा कोटी लोकांची ती मातृभाषा आहे. मराठीच्या या भक्कम पायामुळे थोड्याफार आक्रमण-संक्रमणांनी ती नष्ट पावेल अशी भीती बाळगू नये, असे मला वाटते. ही बाबही खरी आहे की बहुभाषिकता, बहुसांस्कृतिकता त्याची व्यापक होत चाललेली गरज मराठी भाषेला मारक ठरतेय. त्यामुळे काही भाषिक प्रश्न निश्चितच निर्माण झाले आहेत. भाषा लवचिक असते काळानुरूप परिस्थितीनुरूप तिच्यात परिवर्तन होणे, संक्रमण होणे अटळ आहे तरी हा अन्यभाषक प्रभाव कसे? का? कितपत? पचवायचे याबद्दल आपण सतर्क असले पाहिजे.

मानवी जीवनेतिहास पाहिला तर मानवाला सततच नाविन्याची ओढ वाटते. पोशाख, खानपान, जीवनपध्दती या सगळ्यात बदल हवा असतो. भाषाही त्याला अपवाद नाही. काळानुरूप भाषेचे रूपही बदलते आहे. वापरून गुळगुळीत झालेले शब्द वापरण्यापेक्षा नवे शब्द तो शोधतो. जसे राडा झाला, जुगाड लावली असे शब्दप्रयोग ऐकताना भडक वाटत असले तरी त्यात जिवंतपणा आहे. त्यांना स्वतःच्या अर्थाची एक वेगळी छटा आहे. असे शब्द सामान्यतः वापरले जाताना दिसतात. भाषा मुळावर हुकुम, नियमांनी बद्ध, प्रमाणकांना धरून बोलणे होत नाही त्यासाठी आग्रहही नको. हे बदल पचवत का होईना अधिकाधिक लोक ही भाषा वापरतात कारण त्यांना ती अभिव्यक्तीसाठी पुरेशी वाटते. भाषा संस्कृती आणि संस्कारांची वाहक असते. तिचे रूप शुध्द ठेवण्याचा प्रयत्न नेहमीच झाला आहे, आताही तो होतोय. अशा प्रयत्नांनी भाषा संवर्धनास हातभार लागतो. तसेच परिवर्तन पचवून भाषाही समृद्ध होते.

१९६० ला भाषावार प्रांतरचना झाली. त्या-त्या प्रांतातील भाषेला राजभाषेचा दर्जा मिळाला पण महाराष्ट्राची राजधानी असलेली मुंबईवर इंग्रजी भाषेचा प्रभाव असल्यामुळे सरकारचे सर्व व्यवहार हे इंग्रजीतून सुरु राहिले. कै. यशवंतराव चव्हाण यांनी आपल्या मुख्यमंत्री पदाच्या काळात पदनाम कोश, शासनव्यवहार कोश, प्रशासन वाक्प्रयोग यासारखे उपयुक्त ग्रंथ तयार करून घेतले. शासन व्यवहारासाठी मराठीचाच वापर करावा असा निर्णयही घेतला पण अंमलबजावणी हवी तशी होवू शकली नाही. परिणामी शासन व्यवहाराची भाषा म्हणून मराठी हवी तशी विकसित होऊ

शकली नाही. तरी त्यातल्या त्यात आनंदाची बाब म्हणजे आज भाषाविषयक अस्मिता काहीशा प्रखर आहेत. भाषा संचलनालयही जागरूकपणा दाखवित आहे. मराठी भाषेच्या या राज्यात मराठीचे जतन संवर्धन करण्यात शासनाबरोबरच आम जनतेचीही ही जबाबदारी आहे ती पार पाडण्यासाठीचे प्रयत्न आज होण्याची गरज आहे.

भाषिक कौशल्ये :

जीवनाच्या अनेक अंगांसाठी, व्यवहारासाठी आपण भाषेचा उपयोग करित असतो. त्यासाठी कुठे कोणती, कशी भाषा वापरावी; भाषेचा डौल आपल्या व्यक्तिमत्वात कशी भर घालतो याचे योग्य ज्ञान असेल तर भाषा उपयोजन प्रभावी होते. त्यादृष्टीने भाषाशिक्षण व्हावयास हवे. भाषाशिक्षणातून विद्यार्थ्यांमध्ये खालील क्षमता विकसित व्हाव्यात अशी अपेक्षा आहे.

१) **भाषेची जाण :** आपल्या भाषिक व्यवहारामागे, वर्तनामागे भाषेची जाण महत्त्वाची असते. जसे भाषेतील शब्द त्यांच्या अर्थच्छटा, म्हणी वाक्यप्रचारांचे ज्ञान ही जाण भाषाभ्यासातून प्राप्त झाली पाहिजे.

२) **संज्ञापन :** भाषेचा यथोचित वापर म्हणजे संज्ञापन कोठे? काय? कसे? बोलावे याचे ज्ञान असले पाहिजे. औपचारिक ठिकाण, अनौपचारिक ठिकाण, व्यासपीठ, वेगवेगळी प्रसारमाध्यमे तिथे होणारा भाषेचा वापर ही कौशल्ये आत्मसात करणे आवश्यक आहे.

३) **भाषेच्या सृजनशीलतेचा प्रत्यय :** भाषा सृजनशील असते. नवनवीन कल्पना, विचार, भावना यांची अभिव्यक्ती भाषेच्या या क्षमतेने प्रभावीपणे करता येते. ही सृजनशीलता जाणली पाहिजे. तदनुषंगाने प्रतिभेचा विकास होतो. कल्पकता वाढीस लागते आणि भाषेचा मोठा डौलदार वापर करता येतो.

४) **भाषांतर :** एका मातृभाषेबरोबर आणखी एखादी भाषा आपण अभ्यासाने, सरावाने शिकू शकतो. अशा दोन भाषांवर प्रभुत्व असलेल्या व्यक्तीचा आकलनाचा परिघ रुंदावतो. केवळ शब्दशःच नव्हे, तर भावानुवाद ही तो उत्तम करू शकतो.

५) **लेखन :** लेखन कौशल्य हे भाषा वापराचे आणखी एक कौशल्य होय. कार्यालयीन कामकाज, प्रसारमाध्यमे, सृजनशील लेखन या दृष्टींनी लेखन कौशल्य अपेक्षित आहे. वरील सर्व क्षमता आणि लेखन कौशल्य प्राप्त असेल तर भवितव्याच्या अनेक संधी वाट पाहताना दिसतील.

भाषा कौशल्य वापराबाबतची सद्यस्थिती :

मराठी भाषा शिकणारा विद्यार्थी आज काहीसा गोंधळलेला दिसतो. जागतिकीकरणाच्या रेट्यात समाजजीवन आंतरबाह्य ढवळून निघाले आहे. या बदलाप्रमाणे सामाजिक क्षेत्रातही बदल झाले. परंपरेने चालत आलेले अभ्यासक्रम या बदलत्या काळात नव्या संधीच्या दृष्टीने तितके प्रबळ नाहीत. आपण समाज परिवर्तन स्वीकारतो, भाषा व संस्कृतीतही परिवर्तन होते. तदनुषंगाने भाषा अभ्यासातही बदल व्हायला हवा ना. आज भाषा वापराचा परिघ रुंदावला आहे. प्रसारमाध्यमे त्यांच्यातील अद्यावतता, ज्ञानाच्या रंजनाच्या साधनांतील अद्यावतता लक्षात घेतली तर केवळ साहित्य किंवा भाषेचे व्याकरण किंवा पारंपारिक भाषिक कौशल्याधारे आपण नव्या क्षेत्रातील संधी प्राप्त करवून घेऊच शकू असे नाही.

मराठी भाषेचे बहुतांश विद्यार्थी शिक्षकी पेशा स्वीकारण्याच्या भूमिकेत दिसतात. बहुसंख्य विद्यार्थ्यांचा ओढा याच दिशेने असल्यामुळे तीव्र स्पर्धा वाढली. त्यामुळे शिक्षण संस्थेतही देणगी, जवळचे आप्तस्वकियांना नोकरी देणे, राजकारण्यांचे वशिले हे नोकरी मिळविण्याचे राजरोस मार्ग झालेले दिसून येतात. त्यातूनही नोकरीविना बेकारांची संख्या खूप वाढलेली दिसून येते. या नवशिक्षित तरुणांच्या मनात डोकावले तर कमालीची निराशा दिसून येते. मोठ्या मोठ्या महाविद्यालयातून तासिका पध्दतीने काम करणार्यांची संख्या वाढली तर कदाचित पूर्णवेळ काम करणार्यांइतकीच तीही भरेल. मोबदला काय? तर आयुष्य खर्ची जाते पण सेट-नेट, पीएच.डी. असलेला हा प्राध्यापक पूर्णवेळ, स्थिर अर्थार्जन करू शकत नाही, याचे कारण आपण निवडलेला मार्ग होय. मराठी भाषेचा विद्यार्थी फक्त शिकवूच शकतो का? तो उत्तम वक्ता बनू शकतो, सूत्रसंचालन करू शकतो, बातम्या देऊ शकतो, जाहिरातीच्या क्षेत्रात तो आपले कौशल्य दाखवू शकतो,

तो साहित्य लिहू शकतो, अनुवादाचे भले मोठे लाभदायी क्षेत्र त्याच्यासाठी खुले आहे. आज प्रसारमाध्यमांचे हे युग प्रसारमाध्यमात तर भाषिक कौशल्य असणाऱ्या व्यक्तींना खूप वाव आहे. नाटक, चित्रपट हे प्रसिद्धी व पैसा दोन्ही भरघोस मिळवून देणारे क्षेत्र येथेही भाषिक कौशल्य असणारे विद्यार्थी जाऊ शकतात. केवळ नोकऱ्याच नव्हे, तर स्वतंत्र व्यवसाय करण्याची क्षमता मराठी भाषेत आहे. पण आपण चौफेर पाहत नाही. याला कारण आपले पारंपारिक अभ्यासक्रमही आहेत. तरी जमेची बाजू म्हणजे काही विद्यापीठातून आजही व्यावहारिक आणि उपयोजित मराठीचे अभ्यासक्रम सुरु होत आहेत, हा निश्चितच चांगला बदल होय.

भाषाभ्यासातून मिळणाऱ्या संधी : भाषाभ्यासातून मिळणाऱ्या संधींचा विचार दोन भागांत करावा लागेल.

- १) भाषेच्या लेखन कौशल्यातून मिळणाऱ्या संधी
- २) भाषेच्या संवाद कौशल्यातून मिळणाऱ्या संधी

भाषेच्या लेखन कौशल्यातून मिळणाऱ्या संधी:

भाषेचे लेखन कौशल्य यामध्ये कार्यालयीन कामकाजास लागणारे लेखन, व्यवहार जसे औपचारिक पत्रे लिहिणे, निमंत्रण, नेमणूक.....अशी पत्रे, शुभेच्छा पत्रे, टिप्पणी लिहिणे, इतिवृत्त लिहिणे या कार्यालयीन कामकाजात भाषेतील औपचारिक किंवा व्यावहारिक लेखन उपयोगी पडते. हे लेखनाचे कसब या जोडीला संगणकासारखे तंत्रज्ञान अवगत असेल तर कार्यालयातील जागांसाठी तो पात्र होऊ शकतो. सामान्यतः हे सहज आत्मसात होणारे कौशल्य आहे. यात भरपूर संधी दिसून येतात.

आज प्रसारमाध्यमांच्या या युगात मुद्रित माध्यम असो किंवा इलेक्ट्रॉनिक माध्यम दोन्हीसाठी वृत्त संपादन करावे लागते. या वृत्त लेखनाचे एक कौशल्य भाषेद्वारेच प्राप्त होते. बातमी लेखन वृत्तपत्र, आकाशवाणी किंवा दूरचित्रवाणी तिन्ही माध्यमांतून या कौशल्यास संधी प्राप्त होऊ शकतात.

आज आपल्या वापराच्या प्रत्येक वस्तूची जाहिरात होताना दिसते. जाहिरातीची आजच्या काळातील उपयोगिता लक्षात घेता प्रत्येक उत्पादक आपल्या मालाची जाहिरात करतो. याशिवाय व्यक्ती, संस्था, शासकीय योजना, विविध कार्यक्रम अशा अनेक बाबींच्या जाहिराती होताना दिसतात. या जाहिरातींवर खर्च करण्याचीही तयारी दिसते. कारण प्रभावी जाहिरात खूप काही साध्य करत असते. अशा जाहिरातींचे स्वरूप माध्यमांनुसार बदलते. जसे मुद्रित माध्यम, श्राव्य माध्यम, दृकश्राव्य माध्यम इत्यादी, तेव्हा जाहिरात लेखनाची पध्दती समजावून घेऊन यात भाषिक कौशल्याचे कसे उपयोजन केले जाते. या संदर्भातील तांत्रिक एजन्सीमध्ये काम करण्याच्या संधी मिळतील किंवा पुढे जाऊन जाहिरात एजन्सीही सुरु करता येईल. माध्यम कोणतेही असो जाहिरातीची मांडणी करण्यासाठी भाषिक कौशल्यच उपयोगी पडते.

आज प्रसारमाध्यमांच्या या युगात तंत्रज्ञानाने खूप मजल मारली आहे. आकाशवाणी वरील श्रुतिका, सृजनशील कार्यक्रम त्यासाठी संहिता तयार करणे हे कौशल्य भाषाभ्यासातूनच होऊ शकते. आज दूरचित्रवाणी वरील विविध वाहिन्यांवरून प्रक्षेपित होणाऱ्या मालिकांसाठी पटकथा तयार करणे ही देखील संधी होय. एखाद्या कथा, कादंबरी नाटकावरून अशा मालिकांसाठी पटकथांचे अनेक भागात लिखाण करणे, त्यासाठी संवादलेखन, मालिकांची शीर्षक गीते येथे भाषेतील सृजनशीलतेचा उपयोग होतो. केवळ मालिकांसाठीच नव्हे, तर चित्रपट माध्यमांसाठी सुध्दा पटकथा लेखन, संवादलेखन, गीतरचना यासारख्या संधी पैसा व प्रतिष्ठा दोन्ही मिळवून देतात. तेव्हा सृजनशील अशा या लेखनाची पध्दत आपण शिकून घेतली पाहिजे. त्यासाठी कार्यशाळा होत असतात. काही पदविका अभ्यासक्रमही या कौशल्यासाठी होताना दिसतात. माध्यमांसाठीच्या या लेखनात सृजनशीलता या भाषिक कौशल्याचा वापर होतो.

लेखन कौशल्यातच अंतर्भूत असलेले एक क्षेत्र म्हणजे मुद्रितशोधन होय. भाषेचे लेखन कौशल्य आत्मसात करताना लेखनविषयक नियमांची उचित जाण करून घेतलेल्या विद्यार्थ्यांस ही संधी मिळू शकते. आज वृत्तपत्र, पुस्तके मोठ्या प्रमाणावर छापली जातात. चांगल्या मुद्रित शोधकांची वाणवा दिसून येते. लेखनविषयक नियम जाणून घेऊन थोडे तांत्रिक स्वरूपाचे हे काम केले जाऊ शकते. भाषाभ्यासातून मिळणारी संधी होय.

भाषेच्या संवाद कौशल्यातून मिळणाऱ्या संधी :

भाषा म्हटले की, आपल्या डोळ्यांसमोर येतो. तो पुस्तकात छापलेला किंवा हाताने लिहिलेला मजकूर त्यामुळे भाषाभ्यास करायचा म्हणजे केवळ लिखित रुपाचा असे आपल्याला वाटते. वास्तविक लिहिण्यापेक्षा बोलताना भाषेचा उपयोग अधिक आणि वैविध्यपूर्ण पहावयास मिळतो. त्यादृष्टीने भाषेतील संवाद कौशल्य, तिची संज्ञापन क्षमता, नाट्यत्मकता, सृजनशीलता असा क्षमतांसहित यथोचित वापर केला तर काळानुरूप निर्माण झालेल्या नव्या संधी आपल्याला मिळतील.

सूत्रसंचालन ही काळाची गरज आहे. मराठी भाषेवरील उत्तम प्रभुत्व, भाषेची शब्दफेक, भाषेच्या ठिकाणी असलेल्या लवचिकतेचा यथोचित वापर करून प्रभावी सूत्रसंचालन करता येते. यासाठी सूत्रसंचालन त्यातील कार्यक्रमांचा अनुक्रम, संवादाचे कौशल्य पध्दती याचे शिक्षण विद्यार्थ्यांस मिळावयास हवे. आज अभ्यासक्रमांतून काही प्रमाणात हे साध्य होताना दिसतेय, ही स्वागतार्ह बाब होय. भाषेवरील प्रभुत्व, व्यासंग आणि सराव या पध्दतीने सूत्रसंचालन कौशल्य विकसित होते. काळानुरूप चालून आलेली संधी भाषिक कौशल्याने मिळविता येते.

मुलाखत घेणे हेही भाषाभ्यासातून येणारे भाषिक कौशल्य आहे. मुलाखतीचे विशिष्ट तंत्र आहे. पूर्वतयारी करून पध्दतशीरपणे घेतलेली मुलाखत श्रोत्यांना किंवा प्रेक्षकांना खिळवून ठेवू शकते. त्यासाठी भाषेच्या संवादकौशल्याचा उपयोग होतो. मोठे नेते, खेळाडू, अभिनय क्षेत्रातील व्यक्ती, सामाजिक-राजकीय प्रसिध्द व्यक्ती, चित्रपट क्षेत्रातील व्यक्ती, व्यवसायातील व्यक्ती अशा विविध लोकांच्या मुलाखती निमित्ताने घेतल्या जातात. कुशल मुलाखत घेणारा सहज उत्स्फूर्त संवादाच्या साह्याने या मुलाखत घेणाऱ्या व्यक्तींकडून प्रतिसाद मिळवितात, अशा मुलाखती माहिती देण्याबरोबरच श्रोते किंवा प्रेक्षकांचे रसही त्यात वाढतात. सहाजिकच मुलाखत रंगते. आज व्यावसायिक मुलाखत घेणारेही आहेत. भाषाभ्यासातून अशा नव्या संधी प्राप्त होतात.

याशिवाय भाषेचे संवाद कौशल्याबरोबरच वाचन प्रभावी असेल तर उद्घोषणा, वृत्तनिवेदक म्हणून प्रसारमाध्यमांतून संधी प्राप्त होऊ शकते. या कौशल्याबाबत एक बाब आवर्जून नोंदवावी वाटते. आज काही शालेय, महाविद्यालयीन अभ्यासक्रमांतून भाषा कौशल्ये असणारे अभ्यासक्रम दिसून येऊ लागले, पण अध्यापनाच्या क्षेत्रात अपेक्षित बदल म्हणावे तसे झाले नाहीत. ही सर्व भाषा अभ्यासातून प्राप्त होणारी कौशल्ये आहेत. यांच्या अध्यापनात प्रयोगशीलता हवी. प्रत्यक्ष कृती, सरावानेच ही कौशल्ये विकसित होऊ शकतात. करिता विद्यार्थ्यांकडून याची प्रात्यक्षिके करवून घेणे अपेक्षित आहे. शिवाय, व्यावसायिक सूत्रसंचालक, वृत्त निवेदक, मुलाखतदार यांचे कार्यक्रम दाखविणे व त्यांच्या सी.डी. देखील बाजारात मिळतात. याद्वारेच हे दाखवून त्यातील कौशल्य विद्यार्थ्यांना टिपता येऊ शकते. त्यासाठी महाविद्यालयीन स्तरावर भाषा प्रयोगशाळा असावी, दृकश्राव्य माध्यमांचा वापर हवा जसे चित्रफिती दाखविणे, ध्वनी मुद्रणे ऐकविणे, चित्रपट दाखविणे... इत्यादी शिवाय माहितीचे आंतरजालाचा वापर अशा माध्यमातूनही प्रगत भाषिक कौशल्ये प्रभावीपणे आत्मसात करता येतात.

मराठी भाषेसंदर्भात अनेकदा भाषा टिकेल की नाही त्यासाठी भाषिक, सांस्कृतिक संक्रमणास केवळ जबाबदार धरले जाते. पण मला वाटते मराठी भाषेच्या या क्षमता लक्षात घेऊन त्या परिप्रेक्ष्यात मराठी भाषाभ्यासातून प्राप्त होणाऱ्या या नव्या संधी तरुण वर्गाच्या लक्षात आणून दिल्या आणि तदनु रूप अभ्यासक्रमात आणि अध्यापनात बदल केले तर आपली काळजी फलश्रुत होईल. काळाची गरज ओळखून मराठी भाषाभ्यासातून प्राप्त होणाऱ्या भवितव्याच्या संधी लक्षात घेऊन अभ्यासक्रमांची मांडणी होणे, अध्यापनाला प्रात्यक्षिकांची जोड देणे, भाषाविषयक जाणीव सूक्ष्म, सखोल, व्यापक बनविणे गरजेचे आहे. या पध्दतीने २१ व्या शतकाच्या वाटेवर मराठी भाषाभ्यासातून प्राप्त होणाऱ्या भवितव्याच्या संधीसाठी आपण पाऊल उचलले आहे. ते बळकट करण्याची आणि त्याचा वेग वाढविण्याची गरज आहे.

निष्कर्ष :

- १) मराठी भाषा जतन, संवर्धन करण्यास शासनाबरोबर आपण मराठी भाषिक लोकांनीही सतर्क असले पाहिजे.
- २) काळानुरूप मराठी भाषावापराचा परिघ रुंदावला आहे.
- ३) भाषावापराच्या क्षेत्रातील परिवर्तनातूनच मराठी भाषिकास नव्या भवितव्याच्या संधी प्राप्त होताना दिसतात.
- ४) बातमी लेखन, जाहिरात लेखन, पटकथा लेखन, मुद्रितशोधन या मराठी भाषेच्या लेखन कौशल्यातून प्राप्त होणाऱ्या संधी आहेत.
- ५) मराठी भाषेच्या संवादकौशल्यातून सूत्रसंचालन, मुलाखत घेणे या संधी मिळविता येतात.
- ६) प्रसारमाध्यमांतून वृत्तनिवेदक, उद्घोषणा करणे याद्वारेही भाषाकौशल्य असणाऱ्यास संधी मिळते.
- ७) मराठी भाषाभ्यासातून प्राप्त होणाऱ्या भवितव्याच्या संधीनुसार अभ्यासक्रमातही परिवर्तन अभिप्रेत आहे.
- ८) मानवी भाषाध्यापनात नव्या तंत्रज्ञानाचा अवलंब करण्याची आणि अध्यापनास प्रात्यक्षिकांची जोड देण्याची आवश्यकता आहे.
- ९) मराठी भाषाभ्यासातून मिळणाऱ्या भवितव्याच्या नव्या संधी भाषा विकासास हातभार लावत आहेत.

संदर्भसूची :

- १) उत्कृष्ट सूत्रसंचालन - सारंग टाकळकर
- २) नभोवाणी आणि दूरचित्रवाणी - प्रसाद नामजोशी
- ३) मराठी भाषेच्या उज्ज्वल भविष्यासाठी - डॉ. रावसाहेब कसबे
- ४) वैखरी - डॉ. अशोक केळकर
- ५) व्यावहारिक मराठी - संपा. स्नेहल तावरे

